Lučenec ako regionálne národné centrum na začiatku 20. storočia

ANGELIKA DONČOVÁ

Katedra histórie, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

V činnosti slovenského národného hnutia plnili mestské centrá významnú úlohu. Koncentrovali sa v nich jednotlivci a elity, ktoré reprezentovali a usmerňovali spoločensko-politické, kultúrne i hospodárske záujmy hnutia. Funkciu hlavného centra slovenského národného života v druhej polovice 19. storočia plnil Martin.[1] Popri ňom však dôležitú úlohu zohrávali i ďalšie mestské strediská, ako napr. Liptovský Mikuláš, Ružomberok, Skalica, Myjava, Nové Mesto nad Váhom a iné.

V súlade s národnostnou ideológiou uhorských vlád v období dualizmu dochádzalo v slovenských mestách k oslabeniu slovenského a posilneniu maďarského pohybu. Medzi takéto mestá však Lučenec nepatril. Práve naopak, popri dominancii maďarskej elity sa v ňom na začiatku 20. storočia začalo výraznejšie „prebúdzať" a rozvíjať aj slovenské národné hnutie.

Cieľom tohto príspevku je priblížiť práve formovanie slovenského národného pohybu v Lučenci, premenu tohto mesta na slovenské regionálne centrum, o čo sa zaslúžil hlavne Ľudovít Bazovský a upozorniť i na ďalšie mestské centrá, s ktorými bol Lučenec v sledovanom období prepojený.

Novohrad a jeho najväčšie mestské centrá

Podľa sčítania obyvateľstva žilo v roku 1900 na území Novohradskej župy 238 215 obyvateľov. Tri najpočetnejšie národnosti tvorili Maďari, Slováci a Nemci. Podľa týchto oficiálnych štatistík obývalo župu 168 614 osôb maďarskej, 64 287 slovenskej a 3 958 nemeckej národnosti.[2] Z pohľadu územnosprávneho členenia župa pozostávala zo 7 okresov (balažskoďarmotský, fiľakovský, haličský, lučenecký, novohradský, sečiansky a sirácky). Župným sídlom boli Balažské Ďarmoty, ktoré v roku 1900 mali 8 425 a o desať rokov neskôr 10 527 obyvateľov.[3] Druhým najväčším mestom Novohradskej župy bol Lučenec.

Charakteristika Lučenca

Lučenec bol od roku 1872 mestom so zriadeným magistrátom, s vlastným mestským zastupiteľstvom ako samosprávnym orgánom. Vyznačoval sa viacerými špecifikami. Medzi ne patrila veľkosť mesta a počet obyvateľstva. V poslednej štvrtine 19. storočia sa počet obyvateľov Lučenca prudko zvýšil. Kým v roku 1880 mal oficiálne 6 290 obyvateľov (z toho 1176 Slovákov), v roku 1910 už takmer raz toľko – 12 110 obyvateľov (z toho 1 675 Slovákov). Z konfesionálneho pohľadu mali v roku 1910 najväčšie zastúpenie katolíci (4 524), po nich nasledovali židia (2 057) a evanjelici (1 759).[4]

---

[1] Bližšie pozri: PODRIMAVSKÝ, Milan: Národná identita a centrum národného hnutia (Martin – azyl, pevnosť, symbol). In: *Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18. – 20. storočia.* Ed. Štefan Šutaj – László Szarka. Prešov : UNIVERSUM, 2007. s. 48-57.

[2] *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye.* Zostavil Borovszky Samu: Budapest : Apollo 1910, 748 s, s. 11.

[3] *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye,* s. 714.

[4] ALBERTY, Július – SLOBODA, Ján: *Novohrad. Dejiny 2/1.* Martin : Osveta, 1989, 456 s., s. 315 a *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye,* s. 682.

Zvláštnosťou bola i samotná poloha mesta. Lučenec ležal v severnej časti Novohradu a bol pomerne vzdialený od župného centra. V rámci slovenského regiónu sa nachádzal v jeho južnej a okrajovej časti. V uhorskom meradle bol zasa výhodne situovaný blízko hlavného mesta Budapešti.

Tak ako v prípade iných miest, aj vo vývoji Lučenca výrazný prelom priniesla výstavba železničnej trate. Železničný úsek Lučenec – Fiľakovo – Šalgótarján sa dostaval v máji 1871, a tak sa Lučenec a Budapešť spojili železničnou traťou. V lete 1871 bol dokončený aj úsek Lučenec – Zvolen,[5] ktorý spojil mesto so stredným Slovenskom. Lučenec sa následne stal významným dopravným uzlom. Táto skutočnosť ovplyvnila nielen nárast obyvateľstva, ale značne prispela i k rozvoju miestneho priemyslu. Aj preto sa Lučenec v 70-tych rokoch 19. storočia po hospodárskej stránke znamenite rozvíjal. Jeho rozvoj pochválil a bol s ním spokojný i samotný panovník František Jozef I., ktorý v roku 1880 cestoval cez toto mesto.[6] Zakladali sa v ňom továrne i finančné inštitúcie (v roku 1866 Lučenecká sporiteľňa a úverová akciová spoločnosť ako pobočka Rakúsko-uhorskej banky a v roku 1872 Novohradská ľudová banka).

V 80-tych rokoch však mesto muselo prekonať hospodársku krízu a v druhej polovici 90-tych rokov novohradskú oblasť postihla neúroda, preto Lučenec zaznamenal hospodársky úpadok. Čoskoro sa ale opäť oživil hospodársky ruch, podnikanie, rozvoj priemyslu i stavebný vývin. V posledných dekádach 19. storočia sa v Lučenci postavila Sterlichtová a Rakottyayová smaltovňa, továreň na poľnohospodárske stroje, elektráreň, liehovar, tehelňa, parný plyn a rôzne priemyselné podniky.[7] Vznikali prvé hotely, nové obchody. Obchodné kontakty sa posilňovali predovšetkým s hlavným mestom. Vďaka tejto prosperite sa mesto v dobovom kontexte označovalo aj ako *predmestie Budapešti*.[8] Lučenec sa začiatkom 20. storočia dynamickejšie rozvíjal ako historické centrum župy Balažské Ďarmoty a mal ambície stať sa oficiálnym župným centrom. Rivalita medzi týmito dvomi mestami o vedúce postavenie regionálneho centra v Novohrade pretrvávala až do roku 1918.

Kultúrny a spoločenský život vyplňovali podujatia a posedenia v Redute, v kaviarňach, v kinách. Značne boli rozvinuté aj spolkové aktivity. Medzi charitatívne spolky patrili napr. konfesionálne ženské spolky, Červený kríž, židovský spolok Chewra Cadisha a iné. Kultúrne spolky tiež mali bohaté zastúpenie. Popri jednotlivých školských kultúrnych spolkoch aktívnu činnosť vyvíjal aj Samovzdelávací spolok remeselníckej mládeže, Samovzdelávací spolok Józsefa Kármána, Rímsko-katolícky mládežnícky spolok, Spevácky súbor a iné. Zakladali sa tiež stolové spoločnosti, napr. Petőfiho alebo Jókaiho. Svoj spolok mali aj podnikatelia, štátni úradníci, požiarnici, včelári či cyklisti.[9] V meste pôsobilo i divadlo a relax Lučenčanom ponúkal tiež park s jazerom na člnkovanie a miestne kúpele.

Okrem spolkového a kultúrneho diania mesto žilo i čulým politickým ruchom. Ten sa najintenzívnejšie prejavoval pred voľbami do uhorského snemu, ktoré sa začiatkom 20. storočia konali v rokoch 1901, 1905, 1906 a 1910.

Pre porovnanie uvediem, že v nových politicko-spoločenských podmienkach mal Lučenec v roku 1921 16 467 obyvateľov, z čoho bolo 11 410 Slovákov, 4 528 Maďarov a 203 Nemcov. POLÍVKA, Vladimír: *Lučenec a kraj novohradský*. Lučenec, 1928. 272 s., s. 61.

[5] Uhorská severná železnica. História železníc: http://www.zsr.sk/generate_page.php?page_id=420 (28. 12. 2008)

[6] SCHERER, Lajos: *Losonc – az egykori magyar város – rövid története (1943)*. Szeged, 1996. 49 s., s. 38.

[7] ALBERTY – SLOBODA, *Novohrad...*, s. 434.

[8] Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Lučenec (ďalej ŠA LC), *Pamätná kniha mesta Lučenec*.

[9] *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye*, s. 695.

Liberálna strana, majúca na prelome 19. a 20. storočia tak v celoštátnom, ako aj v lučeneckom meradle najsilnejšie politické pozície, si aj vo voľbách v roku 1901 zabezpečila víťazstvo aj v lučeneckom volebnom okrese. Za poslanca bol zvolený jej kandidát Július Andrássy. Zaujímavosťou je, že v tomto predvolebnom období sa aktivizovala aj Slovenská národná strana, ktorá na území Novohradu zvolala prvé slovenské ľudové zhromaždenie. Voľby v roku 1905 priniesli pre lučenecký volebný okres podstatnú zmenu, víťazstvo si totiž zabezpečila opozícia pod vedením Nezávislej a osemaštyridsiatnickej strany. Aj pred voľbami v roku 1906 sa v Lučenci odohrávalo živé politické dianie, verejné vystupovania kandidátov, stranícke schôdze, agitačná činnosť. To všetko napokon prinieslo víťazstvo „osemaštyridsiatnikom." V roku 1910 bola predvolebná atmosféra v Lučenci takisto rušná, avšak na rozdiel od predchádzajúcich volieb sa tu prvýkrát ujali slova i Slováci, ktorí pociťovali potrebu postaviť do volebného boja slovenského kandidáta.[10] K tomu však napokon nedošlo a výsledky volieb priniesli víťazstvo kandidátovi Národnej strany práce Gyulovi Rohonyimu.[11]

Okrem volieb boli súčasťou politického života mesta rôzne spoločensko-politické prednášky a besedy či verejné zhromaždenia jednotlivých politických strán, ktoré o svojom programe a aktivitách informovali lučeneckú verejnosť i prostredníctvom vlastných novín.[12] Celkový počet periodík, ktoré v rokoch 1900-1918 vychádzali v Lučenci, bol sedemnásť.[13]

Mestskú elitu Lučenca tvorili osoby maďarského a židovského pôvodu. Hoci tu identita ľudí ešte nebola celkom pevne sformulovaná, dominovalo maďarské cítenie s prejavmi maďarského vlastenectva. Časť obyvateľstva mala dvojitú identitu. Od Balažských Ďarmôt po Lučenec sa totiž tiahla etnická hranica, od ktorej severne ležali slovenské obce, južne maďarské. V tomto periférnom regióne slovenského územia s majoritným maďarským obyvateľstvom sa slovenské národné povedomie prebúdzalo pomaly a dosť zložito. Bolo slabo organizované a objavovali sa tu iba chabé národné aktivity. Napríklad študenti tamojšieho učiteľského ústavu mali svoj študentský krúžok *Žiara*, no v roku 1881 boli obvinení z *panslavizmu* a 7 vylúčili zo školy.[14] V polovici 90-tych rokov 19. storočia sa anonymný prispievateľ do *Národných novín* vyslovil, že v Novohrade niet žiadnych národných prejavov. Svoj kritický článok o správaní sa tamojšej inteligencie v politických, úradníckych i cirkevných kruhoch prirovnal k zápiskom z mŕtveho domu.[15] Výraznejší rozvoj slovenského národného pohybu možno zaznamenať až po prelome 19. a 20. storočia. Prispel k tomu hlavne Ľudovít Bazovský, ktorý sa postupne stal národným a politickým vodcom Slovákov v tejto oblasti.

Slovenský národný život v Lučenci

Účinkovanie Ľudovíta Bazovského, s menom ktorého je slovenský národný život v Lučenci a v Novohrade úzko spätý, je zaujímavé z viacerých aspektov. Bazovský, ktorý ukončil právnické štúdiá v Budapešti, pôsobil v meste od roku 1900, kedy si tu otvoril vlastnú advokátsku kanceláriu. Čoskoro sa oženil s dcérou advokáta Štefana Fajnora Bo-

[10] Jako nažívame. In: *Slovenský týždenník*, roč. VII, 24. 3. 1910, č. 12, s. 4 a tiež Dopisy. In: *Národnie noviny*, roč. XLI, 5. 4. 1910, č. 40, s. 1.
[11] Rohonyi Gyula mandátuma. In: *Losoncz és vidéke*, roč. XXXI, 18. 6. 1910, č. 25, s. 1 – 2.
[12] Bližšie k dejinám lučeneckej tlače pozri: SZÓLYOM, Lászó: A Losonci sajtó története. In: *Fejezetek Losonc történetéből*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 100-102.
[13] Bližšie pozri: POTEMRA, Michal: *Bibliografia inorečových novín a časopisov na Slovensku do roku 1918*. Martin : Matica slovenská, 1963, s. 737.
[14] PUNTIGÁN, József: *Losoncz a két világháború között*. Rukopis, s. 1.
[15] Z Novohradu. In: *Národnie noviny*, roč. XXVII, 17. 1. 1896, č. 8, s. 3.

ženou Fajnorovou, sesternicou Milana Rastislava Štefánika. Bazovský ako advokát disponoval určitou autoritou a spoločenským uznaním. Slovenské cítenie mu nebránilo angažovať sa vo verejnom živote mesta a v regionálnom politickom dianí. V rokoch 1903-1907 pôsobil ako člen a tajomník Nezávislej osemaštyridsiatnickej strany. Následne v rokoch 1908-1909 sa stal prívržencom sociálnodemokratických myšlienok do takej miery, že vydával spolu s Mihályom Gyikosom, ktorý pracoval v jeho advokátskej kancelárii, sociálnodemokratický dvojtýždenník pod názvom *Népjog.*[16] Svojou účasťou vo všetkých voľbách do uhorského snemu a spoluprácou s viacerými stranami Ľ. Bazovský predstavuje ťažko zaraditeľný typ slovenského politika pred rokom 1918.

Je pozoruhodné, že Bazovský si zaumienil vytvoriť z Lučenca, kde dominoval maďarský element, ostrovček slovenského národného pohybu, oporu národného života či regionálne národné centrum Slovákov. K takémuto stanovisku dozrel postupne. Hoci sa začiatky jeho národnobuditeľskej práce v Lučenci a okolí spájajú predovšetkým s už spomenutým prvým verejným zhromaždením v Novohrade, ktoré zorganizovala SNS v roku 1901 a na ktorom ako rečníci vystúpili Bazovský, Dušan Halaša a Ivan Thurzo,[17] prejavy jeho slovenského národného angažovania sa značne zintenzívnili až okolo roku 1907, keď prestúpil z Nezávislej osemaštyridsiatnickej strany k sociálnym demokratom.

Posilniť slovenské národné povedomie a slovenský element v Lučenci sa Bazovský rozhodol viacerými spôsobmi. Jedným z nich bolo odhodlanie založiť v dominantne maďarskom hospodárskom prostredí Lučenca slovenskú peňažnú inštitúciu. Nazdával sa, že *„dôležitejšej veci ešte na Slovensku nebolo ako je lučenský ústav“*.[18] Sám však nedisponoval potrebnými silami na realizáciu vytýčeného cieľa, preto o pomoc, podporu a spoluprácu požiadal viacerých Slovákov z Novohradu i z iných častí Slovenska. K založeniu banky, ktorá dostala pomenovanie Všeobecná banka, došlo po takmer dvojročných prípravách vo februári 1909.[19] Bazovský sa pri jej zakladaní opieral o pomoc viacerých známych osobností slovenského politického a hospodárskeho života (Milan Hodža, Pavol Blaho, Matúš Dula, Vladimír Fajnor, Viliam Paulíny, Ľudovít Medvecký, Peter a Vladimír Makovickí a iní). Banka zohrala dôležitú úlohu nielen z pohľadu slovenského národohospodárstva, ale stala sa tiež miestom, kde sa stretávali Slováci blízkeho okolia.

Medzi hlavné dôvody svojho bankárskeho podnikania v Lučenci Bazovský označil národno-hospodársku situáciu novohradského kraja so zreteľom na jeho slovenskú časť (Horný Novohrad). Uvedomoval si, že na rozdiel od historického centra župy Balažských Ďarmôt sa Lučenec rozvíjal oveľa dynamickejšie, priemysel i obchod lepšie prosperoval. Patril medzi tých, ktorí predpokladali, že je len otázkou času, kedy sa aj oficiálnym župným centrom stane Lučenec. Z Bazovského lokálneho patriotizmu vyrástli i pohnútky pomôcť slovenským roľníkom a remeselníkom. Založením peňažného ústavu poskytujúceho pôžičky chcel zabrániť fenoménu *krčmárskej úžery*, ale aj *jedno- a dvojdetnému systému.* V mnohých obciach totiž krčmári požičiavali dedinčanom peniaze za vysoké úroky. Bazovský, ktorý pripisoval nízku natalitu novohradských Slovákov hospodárskym a finančným aspektom, veril, že poskytovaním pôžičiek s výhodnejšími úrokmi sa napomôže zníženiu počtu nenarodených a nechcených detí.[20]

Spoločenský ohlas ustanovenia Všeobecnej banky čiastočne vykresľuje súperenie

---

[16] Prvé číslo *Népjogu* vyšlo 15. marca 1908 v Lučenci.

[17] Dr. Ľudovít Bazovský 60-ročný. In: *Národný týždenník* , roč. IV, 22. 7. 1932, č. 30, s. 1.

[18] Slovenská národná knižnica v Martine – Archív literatúry a umenia (ďalej SNK ALU), sign. 37 A 20, Ľ. Bazovský A. Halašovi z 10. 10. 1907

[19] „Všeobecná Banka Účastinný Spolok“ v Lučenci. In: *Národnie noviny*, roč. XLI, 1. 3. 1910, č. 26, s. 1.

[20] Horný Novohrad. In: *Národnie noviny*, roč. XL, 29. 6. 1909, č. 75, s. 3-4 a Horný Novohrad (dokončenie). In: *Národnie noviny*, roč. XL, 1. 7. 1909, č. 76, s. 2-3.

slovenského a maďarského národného pohybu v novohradskom regióne. Lučenecké maďarské finančné inštitúcie nevítali vznik konkurenčnej banky. Ich vedúci predstavitelia a miestna elita vzniesli proti Bazovskému vlnu opovrhnutia. Označili ho za *panslávskeho agitátora*, nepriateľa uhorskej vlasti a za osobu, ktorá sa stala hanbou mesta i národa. Niekoľko dní po založení banky mestská rada adresovala obyvateľstvu tzv. vlasteneckú výzvu,[21] cieľom ktorej bolo vylúčiť Ľudovíta Bazovského z lučeneckého verejného života. Vyzývala obyvateľstvo, aby prerušilo s Bazovským všetky spoločenské styky. Bazovský takisto mal byť vylúčený zo všetkých maďarských spolkov, organizácií, združení, a tak z lona spoločnosti. Jednotlivcami, ktorí by sa s ním stýkali, sa malo opovrhovať. Takýmito opatreniami chceli Lučencu prinavrátiť povesť maďarského vlasteneckého mesta a nedovoliť, aby sa v ňom zakorenili prejavy slovenského národného cítenia. Na čele bojkotovej akcie stál bývalý starosta Lučenca a bývalý novohradský župan Zoltán Török[22] a vtedajší lučenecký starosta Sándor Wagner.[23] Výzvu podpísalo viac ako 420 osôb. K bojkotovému hnutiu, ktoré sa pomenovalo ako vlastenecké, sa pridali aj združenia a spolky, medzi prvými Krajinský maďarský obchodný spolok. Jeho predseda Adolf Rumi Wohl taktiež označil Bazovského správanie za nevlastenecké a vyjadril v mene obchodného spolku i v mene lučeneckej židovskej obce bojkotu podporu.[24]

Netreba prízvukovať, že celú akciu poznačila silná propaganda. Maďarská tlač jej venovala enormnú pozornosť. Nacionálne rozpory boli až natoľko silné, že Bazovský bol vystavený zastrašovaniu, nátlaku i útokom. O incidentoch, ktoré sa počas bojkotu odohrali, svedok diania Štefan Janšák, napísal: *„Stal sa mladý advokát predmetom útokov, ktoré by človek slabších nervov nebol ani vydržal.“*[25] Dom mu protivníci pomaľovali nezmazateľnou farbou, rozličnými nadávkami a hrozbami, okná na dome mu povybíjali. Napriek všetkému táto kampaň Bazovského slovenské povedomie ani jeho psychiku nezlomila a naďalej sa verejne aktivizoval.

Ďalším spôsobom, ktorým sa Bazovský snažil posilniť národné povedomie a slovenský element v Lučenci a okolí, bolo zvýšiť vplyv slovenskej populácie v meste. Práve v súvislosti so zakladaním banky sa mu podarilo prilákať do Lučenca niekoľko slovenských rodín, ktoré buď zabezpečovali úradnícky personál v banke alebo pracovali v miestnom priemysle. Najmä od roku 1911, keď sa v dôsledku názorovej nejednotnosti Bazovský začal vzďaľovať od sociálnych demokratov, zintenzívnil svoju spoluprácu s martinským politickým vedením. Jedným z prejavov tejto spolupráce, ktorá bola zároveň ďalšou formou Bazovského podchytenia Slovákov v Novohrade, bolo jeho úsilie rozširovať slovenské politické spisy, literatúru a periodiká vydávané v Martine, Bratislave a Budapešti. Niektoré poskytoval zdarma, iné za finančný poplatok. V Martine napríklad objednal 250 kusov brožúry Jozefa Škultétyho o Memorande národa slovenského, ktoré chcel rozdávať novohradským Slovákom.[26] V 6 000 exemplároch rozdistribuoval vo svojom okolí brožúru anonymného autora s názvom *Čo treba vedieť každému Slovákovi.*[27]

---

[21] *Hazafias felhívás!* Évi jelentés losonc rendezett tanácsu város 1909. évi közigazgatási állapotáról. Beterjeszti Wagner Sándor Kir. tan. polgármester. Losonc : Losonczi Sándor könyvnyomdája, 1910. Za poskytnutie tohto materiálu ďakujem Jozefovi Puntigánovi.

[22] Zoltán Török (1852-1919), študoval v Lučenci a v Budapešti, v roku 1882 bol vymenovaný za podnotára Novohradskej župy, od 1896 jej podžupana, roku 1890 sa stal starostom Lučenca. Bol predsedom rôznych spolkov, redaktorom, autorom právnických štúdií.

[23] Sándor Wágner (1856-1929), starosta Lučenca v rokoch 1895-1918. Začal vydávať tlačené správy starostu a zbieral materiálne a historické pamiatky Lučenca, venoval sa tiež publicistike.

[24] Az O.M.K.E. losonci fiókja. In: *Nógrádi és Honti hiradó*, roč. III, 14. 4. 1909, č. 15, s. 5-6.

[25] JANŠÁK, Štefan: *Posledný suplikant.* Bratislava : Tatran, 1973. 276 s., s. 167-168.

[26] HOLEC, Roman: *Zabudnuté osudy.* Martin : Matica slovenská, 2001. 264 s., s. 115.

[27] SNK ALU, sign. 49 B 3, Ľ. Bazovský J. Škultétymu z 28. 1. 1913

Kvôli takýmto prejavom slovenského národného cítenia sa od roku 1908 Bazovský dostal do konfliktu i so svojimi lučeneckými advokátskymi kolegami, ako aj s balažskoďarmotskou advokátskou komorou, ktorej bol členom. Komora niekoľkokrát viedla proti Bazovskému disciplinárne vyšetrovania, viackrát ho trestala menšími či väčšími finančnými trestami a v roku 1915 ho dokonca sankcionovala zákazom vykonávať advokátsku činnosť na šesť mesiacov.[28]

Vzhľadom na tieto skutočnosti sa Bazovský začiatkom prvej svetovej vojny s ťažkým srdcom ponosoval Matúšovi Dulovi, prečo práve on je najexponovanejším a najnebezpečnejším Slovákom, ktorý aj so svojou rodinou musí žiť uprostred najväčších nebezpečenstiev a hrozieb.[29] Keďže sa snažil zvýšiť úroveň slovenského povedomia v oblasti, ktorou sa od Balažských Ďarmôt tiahla etnická hranica medzi slovenskými a maďarskými obcami, vcelku oprávnene konštatoval, že *„v Lučenci je inšie byť otvoreným roduverným Slovákom, ako hoci aj len vo Zvolene, B. Bystrici, v Turč. Sv. Martine, L. Sv. Mikuláši, Trenčíne, Trnave, Bratislave, Pezinku, Malackách, v Skalici atď. a videl som, že toto je príčinou, prečo sa posaváď ani jeden Slovák národovec neodvážil na najjužnejšiu čiaru Slovenska prísť usadiť ako advokát, lekár, obchodník“*.[30]

Menej sa dá súhlasiť s jeho názorom, že v čase, keď si po vysokoškolských štúdiách vybral za miesto pôsobenia Novohrad, kraj, ktorý neskôr až prehnane označil ako *púšť*, Lučenec charakterizoval ako *„osie hniezdo, kde ani jedného národne uvedomelého Slováka nebolo“*.[31] Keby skutočne úplne absentovali národne uvedomelí Slováci v Lučenci a okolí, sám by v záujme rozvoja slovenského národného hnutia v tejto oblasti asi veľa nezmohol. V skutočnosti však viditeľne účinkoval. Pozoruhodná bola napríklad akcia, ktorú Bazovský podnikol krátko pred vypuknutím prvej svetovej vojny. V spolupráci s novohradským evanjelickým kňazom Štefanom Algőverom[32] a učiteľom Samuelom Sirôtkom[33] inicioval v 38 novohradských obciach petíciu (podpísalo ju 2 464 osôb), s ktorou sa obrátil na uhorský snem a krajinskú vládu so žiadosťou o zavedenie výučby slovenského jazyka do škôl pre slovenské deti v Novohrade.[34] Petičná akcia však v daných politických podmienkach skončila neúspechom.

Bazovský sa pred prvou svetovou vojnou aktivizoval v slovenskom národnom hnutí nielen v Lučenci a novohradskej oblasti. Je pozoruhodné, že v júli 1910 sa po boku S. H. Vajanského zúčastnil slovanského zjazdu v Sofii,[35] v tom istom roku inicioval zvolanie druhého národnostného kongresu nemaďarských národností v Uhorsku, ktorého úlohou

---

Zatiaľ neviem, kto bol autorom tejto brožúry a aká bola jej obsahová náplň. Zdá sa, že nešlo o brožúru, ktorá by v martinskom politickom centre bola známa. Bazovský totiž v citovanom liste napísal, že rozdával brožúru, ktorá Škultétymu nie je známa.

[28] SNK ALU, sign. 33 I 2, rozsudok Advokátskej komory v Balažských Ďarmotách zo dňa 11. 4. 1915
Podľa vtedajších zákonov (70§ XXXIV. zák. čl. z roku 1874) advokáta za disciplinárne priestupky mohli postihnúť 4 stupne trestu: 1. písomné napomenutie, 2. peňažná pokuta od 50 do 500 zlatých, 3. zákaz vykonávania advokátskej činnosti v dĺžke do 1 roka a 4. úplný zákaz vykonávania advokátskej činnosti. Ezer év törvényei 1000 – 2003. Dostupné na: http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=5646 (28. 10. 2008)

[29] SNK ALU, sign. A 64, list Ľ. Bazovského M. Dulovi z 9. 10. 1914

[30] ALU SNK, sign. A 64, Ľ. Bazovský J. Chocholovi z 15. 10. 1946

[31] SNK ALU, sign. 16 A 1, list Ľ. Bazovského Novohradskému ev. a. v. seniorátu, 1952

[32] Štefan Algőver (21. 10. 1863 Záhorce – 22. 6. 1934 Závada) – prekladateľ, náboženský publicista, evanjelický kňaz. Do roku 1881 ev. kaplán v Čelovciach, potom farár v Závade. Sústavnú pozornosť venoval potrebe slovenskému prekladu Biblie a používaniu materinského jazyka v ev. cirkvi.

[33] Samuel Sirôtka (1879 – 1939) učiteľ v Hornom Tisovníku. Pozri: *Slovenskí národovci do 30. októbra 1918*. Zostavil Michal Slávik. 2. vyd. Trenčín, 1945. 392 s., s. 167.

[34] ALU SNK, sign. A 64, Ľ. Bazovský M. Dulovi z 9. 10. 1914

[35] BAZOVSKÝ, Ľudovít: Slovenskí socialisti a národnostný kongress. In: *Robotnícke noviny*, roč. VII, 17. 11. 1910, č. 46, s. 2.

mal byť návrh spoločného postupu a spolupráce národných hnutí v politickej, kultúrnej i v hospodárskej oblasti.[36] V roku 1914 zasa predostrel požiadavku zorganizovať slovenský kongres v Budapešti, k čomu však nedošlo.[37] Osobne sa zúčastnil aj rokovaní o vytvorení Slovenskej národnej rady v máji 1914 v Budapešti.[38]

Mestské centrá v očiach Ľ. Bazovského

Začiatkom 20. storočia bol jednak okolitý vidiek úzko naviazaný na regionálne centrum Lučenec, a jednak Lučenec bol prepojený s inými mestami v Uhorsku. Táto prepojenosť bola najintenzívnejšia vo vzťahu k pomerne blízko situovanej Budapešti. Dôležitosť hlavného mesta, ktoré plnilo i funkciu strediska slovenského národného života, vnímal aj Bazovský. Aj preto napr. v roku 1910, keď vystúpil s iniciatívou zvolať druhý národnostný kongres nemaďarských národností v Uhorsku, za miesto jeho konania navrhoval Budapešť. Podobne keď na jar roku 1914 prezentoval požiadavku zorganizovania slovenského kongresu, ktorý by určil ďalšie smerovanie slovenskej politiky, nechcel ho zvolať v Martine, v Liptovskom Mikuláši alebo v inom centre slovenského národného pohybu, ale v Budapešti. Po roku 1918 Bazovský považoval za najdôležitejšie národné centrum Slovákov Martin. Osobitné postavenie medzi slovenskými mestami mu prozaicky pripisoval i týmito slovami: *„Martin je samo v sebe zástava. Stará, verná, čistá, nepoškvrnená zástava!“*[39]

Ako lokálny patriot však najvrelšie pocity prechovával k mestu, z ktorého za čias Rakúsko-Uhorska budoval jedno z národných centier Slovákov, v medzivojnovom období v ňom istý čas sídlil ako župan a potom sa venoval advokátskemu povolaniu. K mestu, z ktorého neodišiel ani po jeho pričlenení k Maďarsku v dôsledku Viedenskej arbitráže a v ktorom pôsobil takmer 45 rokov. Z Lučenca sa odsťahoval až na sklonku druhej svetovej vojny. Posledné roky života prežil v Ľubochni na Liptove v rodinnej vile Bazovskovcov.

* * *

Prevratné zmeny vo vývoji Lučenca ako regionálneho národného centra priniesol vznik Československa v roku 1918. Pozícia Lučenca sa vtedy diametrálne zmenila. Vytýčenie slovensko-maďarskej štátnej hranice rozdelilo historický Novohrad medzi Maďarsko a Československo. Dovtedajšie župné sídlo pripadlo maďarskej, Lučenec zasa slovenskej strane. Tým sa zmenil charakter a pozícia Lučenca – mesto, ktoré pred rokom 1918 ležalo v periférnej oblasti slovenského územia, ale v blízkosti hlavného mesta Uhorska a plnilo funkciu dynamicky sa rozvíjajúceho centra, v ČSR stratilo centrálnu a nadobudlo okrajovú polohu. Táto skutočnosť podlomila jeho rozvoj a do istej miery v nasledujúcich rokoch spôsobila hospodársku stagnáciu.

[36] BAZOVSKÝ, Ľudovít: Návrh. In: *Slovenský denník*, roč. I, 20. 10. 1910, č. 159, s. 1.
[37] BAZOVSKÝ, Ľudovít: Principiis obsta! In: *Slovenský denník*, roč. V, 29. 3. 1914, č. 60, s. 1.
[38] SNA BA, f. *Matúš Dula*, kr. č. 9, inv. č. 206, sign. IV/b/2
[39] ALU SNK, sign. 37 FF 2, Ľ. Bazovský M. Dulovi z 20. 12. 1920

Summary

Lučenec like a regional national centre at the beginning of the 20th century

The main aim of the article is to introduce Lučenec like a regional center at the beginning of the 20th century. The author clarifies the most important characteristic features of this town – its location and position concerning to other towns in the Slovak territory and in Hungary, its population, the importance of railways, economic and entrepreneurial activities, political, social and cultural life in Lučenec in the watched period. The article also reveals the process of the Slovak national movement in Lučenec and Novohrad region. Lučenec was situated close to the capital city Budapest, but in the peripheral part of the Slovak region. That's why the Slovak national life started to develop later and more slowly than in the central part of the Slovak territory.

The person, who significantly influenced the formation of the Slovak national activities in Lučenec was Ľudovít Bazovský. He was a Slovak lawyer, who moved to the town in 1900. He used different ways how to strengthen and support the Slovak national life and activities in this region. He founded the first Slovak bank in the Hungarian economic atmosphere of Lučenec in 1909, tried to persuade Slovaks from different towns to move to Lučenec and so to increase the number of the Slovak population in the town. He also distributed Slovak press and literature printed in Martin, Bratislava or Budapest.

From the economic point of view, before the First World War Lučenec flourished and it was called *the suburb of Budapest*. However, after the formation of Czechoslovakia in 1918 the position of Lučenec completely changed. This up-grade town lost its central position and became a peripheral bordered town. This fact stopped its development and caused its economic stagnation.